

Simon Critchley

FAZA CU FOTBALUL

traducere din limba engleză de
RADU PARASCHIVESCU

CUPRINS

Socialism	11
Extazul simțurilor	33
De-subiectivizarea fotbalului	49
Cum e să fii minge?	57
Repetare fără origine	67
Teatrul identității și nonidentității	71
Muzica trebuie să răsune	77
Teorie și praxis	87
Stupizenie	93
Inteligență	103
Zizou	119
Nostalgie pentru antrenor	131
Kloppometru	143
Istoricitatea fotbalului	149
Retrăire	159
Dezgust	167
Bibliografie	181
Mulțumiri	185
Indice	187

EXTAZUL SIMȚURILOR

Vreau să pornesc de la ideea unei poetici a fotbalului. Preiau această direcție de gândire de la scriitorul și artistul belgian Jean-Philippe Toussaint. În 2006, Toussaint a publicat un scurt pamflet liric, cu titlul *Melancolia lui Zidane*, iar un mic volum cu articole despre Cupa Mondială i-a apărut în 2015.¹ Ideea lui principală este că ieșirea lui Zidane de pe scena fotbalului, în finala Cupei Mondiale din 9 iulie 2006, a fost marcată nu atât de cartonașul roșu al arbitrului, cât, mai degrabă, de cartonașul negru al melancoliei. Cu toate acestea, consider că felul în care abordează Toussaint fotbalul, în general, e dezamăgitor, cu prea puține detalii și întru câțva *passé*. Versiunea engleză a *Fotbalului* lui Toussaint a fost ferfenițită spectaculos de Simon Kuper, care a susținut că este una dintre cele mai proaste cărți despre fotbal publicate vreodată, la același nivel cu *My Defence*, a lui Ashley Cole.² Dat fiind

---

¹ Jean-Philippe Toussaint, *Football* (Fitzcarraldo, London, 2016) (n.a.).

² Simon Kuper, „Football promite să fie o carte care n-o să placă nimă-nui și care n-o să spună nimic”. 7 mai 2016 (www.newstatesman.com); Ashley Cole, *My Defence* (Headline, London, 2006) (n.a.).

numărul foarte mare de cărți groaznice despre fotbal, îndeosebi autobiografiile ale unor jucători scrise de altcineva, isprava e remarcabilă. Ideea lui Kuper, la care subscriu, este că lucrul pentru care pledează Toussaint – ca fotbalul să fie luat în serios intelectualicește – a fost deja dovedit de creșterea cărților care vorbesc din ce în ce mai articulat și mai amănunțit despre lumea fotbalului, cel puțin cu începere de la *Febra stadioanelor*, a lui Nick Hornby (1992). Or, Toussaint pare să ignore cu desăvârșire aceste evoluții. Mă gândesc la publicații cum ar fi *FourFourTwo*, *When Saturday Comes* și, mai recent, cu adevărat excelentul *The Blizzard*, care abundă în meditații istorice și conceptuale absolut fascinante despre istoria fotbalului și oferă, în același timp, o arhivă uriașă a sociologiei profunde a jocului și a culturii sale.¹ Însă Toussaint abordează și cred că, într-o anumită măsură, izbuteste să articuleze o problemă de bază, când e vorba să ne gândim la fotbal: natura timpului. Dați-mi voie să încerc o explicație.

Fotbalul deschide o dimensiune aparte, în ceea ce privește experiența timpului. Asta se vede cel mai bine când ne uităm la meciuri transmise în direct. În aceste cazuri suntem prinși și legați fedeleș într-un prezent al suspansului. Suntem suspendați în prezentul meciului și ne uităm cum se mișcă jucătorii și mingea, ne uităm la ce se întâmplă în apropierea mingii, ne uităm la arbitru, ne uităm la suporteri. În fiecare clipă din acel prezent, viitorul este deschis și nesigur. Se poate întâmpla orice, deși uneori (sau chiar de obicei) nu se întâmplă. Ne uităm prinși în mrejele meciului, captivați, atenți și – cu un cuvânt la care o să revin – *gânditori*, având adică o atenție meditativă, într-un fel cu totul aparte. Ne uităm la fiecare secvență și

---

¹ *The Blizzard* (www.blizzard.co.uk) (n.a.).

așteptăm acea clipă a clipelor, când se întâmplă ceva extraordinar: o accelerare bruscă, după o aruncare de la margine, un schimb de pase rapid între jucători, un fundaș care greșește, un atacant care dribblează spre dreapta, un spațiu care se deschide, expedierea șutului și înscrierea golului. O rachetă de semnalizare se aprinde undeva în stadion. Fumul ei roșu se împrăștie peste capetele suporturilor care jubilează dezlănțuiți. Oamenii – cuviincioși, maturi, inteligenți și gânditori, unii dintre ei având cariere onorabile și fiind deja în plină vârstă de mijloc, dacă nu cumva chiar dincolo de ea – se sărută, bat cuba și se îmbrățișează încântați.

În aceste clipe supreme suntem într-un fel înălțați, luați pe sus. Încercăm să ne recăpătăm răsuflarea. „Chiar se-ntâmplă“, ne șoptim. Avem aici ceea ce James consideră a fi una dintre sărbătorile vieții, ceva asemănător trăirii unei vrăji, când suntem smulși din rutina zilei și aduși înăuntrul a ceva extatic, evanescent și împărtășit, un imperiu al simțurilor transfigurate subtil. Este ceea ce eu numesc *extazul simțurilor*.

Anumitor oameni – și multor americani, trebuie adăugat – fotbalul li se pare plictisitor. E o judecată greșită. Iar acești oameni sunt ei înșiși plictisitori, deoarece cred așa ceva. În realitate, fotbalul este mult mai meditativ și mult mai contemplativ decât numeroase alte sporturi. Fotbalul vorbește despre experiența supunerii în fața cursului jocului. Marele scriitor italian despre fotbal, Gianni Brera, considera că 0-0 era scorul ideal al unui meci de fotbal, în care echipele jucau un fel de șah, anulându-se reciproc și reușind un echilibru și o armonie estetică perfecte. În plus, dată fiind obsesia mediatică pentru înscrierea golurilor, reluate la nesfârșit cu încetinitorul și din cât mai multe unghiuri, arta fotbalului defensiv se cere apărată. Poate și din cauză că am fost eu însumi fundaș, pe vremea când

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Roberto Firmino se bucură după marcarea celui de-al doilea gol al lui Liverpool, într-o victorie din Premier League, pe terenul lui Stoke City, aprilie 2017. Tatuajul lui, în greacă, înseamnă „Dumnezeu este credincios”.

Chris Brunskill Ltd/Getty Images

Jucam, am savurat dintotdeauna frumusețea stranie a spectacolului în care o echipă o anulează complet pe cealaltă. Dacă spui despre acest fotbal că este „negativ”, ratezi bucuriile dialectice ale refuzului și subtilitățile *catenaccio*-ului sau ale lacătului italian, în care o echipă izbuteste blocarea totală a celeilalte. Gândiți-vă la forța și la inteligența orientării în teren a „BBC”-ului de la Juventus: Barzagli, Bonucci¹ și Chiellini, apărarea în curs de îmbătrânire, ai cărei componenți alcătuiesc cea mai puternică linie defensivă din fotbalul contemporan. Tradiția italiană a fotbalului defensiv e bine cunoscută și mă gândesc aici și la foști jucători ca Baresi și Maldini, care și-au legat întreaga carieră de AC Milan, în perioada ei de hegemonie fotbalistică. Mai mult, frumusețea unei echipe bune vine din felul în care se sprijină pe o apărare solidă și consecventă, ce se construiește pe baza unei profunde înțelegeri între jucători și pentru a cărei dezvoltare completă poate fi nevoie de ani în șir.

Așa cum spune răvășitul și profund răvășitorul Joseph Bloch, fostul portar și protagonistul tulburătorului roman *Frica portarului înaintea loviturii de la 11 metri*, de Peter Handke: „Un meci bun trece foarte repede.”² Ritmul fotbalului nu este *staccato*-ul din baseball și nici măcar din proba de talere a concursurilor de tir, ci, mai degrabă, un *legato*, o curgere lină, subtilă și care iese treptat la iveală a timpului. Fotbalul vorbește totodată despre schimbările care apar în experiența timpului. Sunt schimbări care țin de intensitățile experienței, când timpul – respectiv

¹ Transferat între timp la AC Milan (n. tr.).

² Peter Handke, *The Goalie's Anxiety at the Penalty Kick* (Farrar, Strauss and Giroux, New York, 1972) (n.a.). (În românește, *Frica portarului înaintea loviturii de la 11 metri* [Editura Univers, colecția Corso, București, 1993, traducere de Corina Jiva]).

consumarea acelei clipe a clipelor – se dezvăluie drept ceva maleabil, plastic și elastic.

Acest lucru e valabil și pentru spațiu. Fotbalul e despre interpretarea spațiului. Thomas Müller, atacantul german și marele exponent al „nouarului fals”, al cărui principal rol tactic este să stea la pândă, în suprafața de pedeapsă a adversarului, e cunoscut drept *der Raumdeuter*, „interpretul spațiului” sau chiar „investigatorul spațiului”. Cu alte cuvinte, spațiul de joc al fotbalului este, în același timp, un joc al spațiului. Asta e ideea pe care o exprimă Steven Connor în excelenta lui carte, *O filozofie a sportului*, care, prin felul în care face uz de ceea ce el însuși numește „fenomenologia culturală”, se apropie mult de spiritul a ceea ce încerc aici – atât doar că el o face pentru tot sportul, nu doar pentru fotbal.¹ Connor se inspiră din *Structura comportamentului*, a lui Merleau-Ponty, cu privire la marcajele terenului de fotbal, ca să arate că suprafața de joc nu e un simplu obiect. Mai degrabă, spațiul de joc permite un joc de spațiu, care include, scrie Merleau-Ponty, „intențiile corporale ale jucătorilor, exact în măsura în care [aceste intenții] sunt impregnate și orientate de spațiul în care urmează să aibă loc”.² Marcajele suprafeței de joc reclamă un mod de acțiune precis, bine stabilit și, în plus, „inițiază și călăuzesc acțiunea, ca și cum jucătorul nu și-ar da seama de acest fapt”. Liniile care marchează terenul sunt linii eficiente de forță, care furnizează un cadru apt să dea formă acțiunilor pe care le întreprind jucătorii. E un neadevăr dacă spunem că, de fapt, conștiința jucătorilor populează acest cadru, ca un ornament de pe o poliță sau ca o cutie

¹ Steven Connor, *A Philosophy of Sport* (Reaktion, London, 2011) (n.a.).

² Maurice Merleau-Ponty, *The Structure of Behavior* (Duke University Press, Pittsburgh, 1965) (n.a.).

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Thomas Müller – „investigatorul spațiului” din naționala Germaniei.
Contrast/Ralf Pollack/ullstein bild via Getty Images

de lapte din frigider. De fapt, conștiința *nu* este nimic altceva decât jocul, adică dialectica dintre cadru și acțiune. Spațialitatea jocului este, de data asta, maleabilă, flexibilă și ductilă.

Fotbalul poate fi uneori ca *Așteptându-l pe Godot*, a lui Beckett, în care nimic nu se întâmplă de două ori, în ambele jumătăți ale meciului. Dacă mă uit la Liverpool sau, și mai rău, la naționala Angliei, căznindu-se într-o competiție importantă, atunci meciul poate fi un vis anxios de nouăzeci de minute, un coșmar repetitiv și, pare-se, incurabil, din care încerci să te smulgi, dar fără succes. E cumplit. Însă fotbalul poate fi și altceva, ceva care nu seamănă cu nimic. Toussaint sugerează, cu un soi de deșucheală belgiană, că poate cea mai apropiată analogie a acestei intensități a fotbalului trebuie căutată în actul sexual. După cum le place să spună filozofilor, aceasta este o chestiune empirică, asupra căreia îi voi lăsa pe cititori să decidă singuri.

Prin urmare, suntem înăuntrul clipei și ne uităm la meci, supunându-ne total prezentului și așteptând clipa clipelor, cu un viitor deschis și nesigur. Însă, în secunda aceea, trecutul este șters – și se șterge neîntrerupt –, ca memoria unui peștișor de aur. Trecutul unui meci se uită repede și e uneori greu de recuperat. E și acesta unul dintre motivele pentru care urmărirea meciurilor înregistrate este atât de diferită. Sigur, urmărirea rezumatelor poate fi foarte interesantă pentru suporteri (asta dacă echipa favorită nu arată groaznic), pentru antrenori (o muncă importantă) și pentru analiști (o muncă mult mai puțin importantă). Punctul de vedere al lui Toussaint, care poate fi exprimat printr-o distincție făcută de fenomenologul Husserl, este că numai prin cuvinte poate fi reactivată uitabilitatea fotbalului și poate fi împiedicată coborârea lui într-un trecut sedimentat și dat rapid uitării. Dacă se

apropie de esența chestiunii, cuvintele poeziei sau, în general, ale literaturii pot să îmbunătățească felul în care se trăiește fotbalul, „să-i capteze mișcarea, să-i mângâie culorile, să-i preamărească farmecul”. Toussaint consideră această poetică a fotbalului ca fiind „apotropaică”, adică un fel de vrajă care poate ține definitiv la distanță pericolele uitării totale și pe ale ghinionului.

Poate că această nevoie de magie explică și motivul pentru care fotbalul este un sport atât de superstițios, în care jucătorii, la un loc cu suporterii, sunt sudați de idiosincrazii atât de multe și atât de stranii. În cazul meu, e vorba despre convingerea vrăjită că, dacă nu-i văd pe cei de la Liverpool jucând, o să piardă. Într-un fel, au nevoie de mine acolo, au nevoie să-i privesc intens și neliniștit din Brooklyn. Portughezul Eusebio ținea o monedă norocoasă într-o gheată, în timpul meciurilor. Fotbalistul suedez Niels Liedholm, de la AC Milan, obișnuia să consulte un vrăjitor personal, pe nume Mario Maggi. Atacantul român Adrian Mutu își punea frunze de busuioc în jambiere. Cristiano Ronaldo își așază ghetele sub un bust al tatălui său, în fiecare zi de meci. În timpul Cupei Mondiale din 1998, căpitanul de echipă francez Laurent Blanc îl săruta pe chelie pe portarul Fabien Barthez. Mai puțin cunoscut e faptul că naționala Franței asculta hitul *I Will Survive*, al Gloriei Gaynor, înaintea fiecărui meci, aducându-ne pe ecranul minții o imagine foarte ciudată a vestiarului galic, în care figuri impunătoare, ca Lilian Thuram, Marcel Dessailly și Zizou însuși, începeau dintr-odată să cânte că le e frică și că sunt împietriți.¹

---

¹ Pentru date suplimentare despre ritualurile dinaintea meciurilor și despre multe altele, vezi Paul Simpson și Uli Hesse în cartea lor excelentă, foarte detaliată și foarte amuzantă, *Who Invented the Stepmother?* (Profile, London, 2013) (n.a.).

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Laurent Blanc îl sărută pe chelie pe portarul Fabien Barthez, coleg în naționala Franței, înaintea semifinalei cu Portugalia, de la Euro 2000, organizat în Belgia și Olanda, iunie 2000. *Olivier Morin/AFP/Getty Images*

Păreră lui Toussaint este că experiența fotbalului poate fi evocată aproape magic prin puterea cuvintelor, în acea formă poetică aflată, pentru el, în strânsă legătură cu trecerea anotimpurilor, cu mediul înconjurător, cu melancolia, timpul și amintirile din copilărie. În punctul său cel mai radical, gândul lui Toussaint este că acele cuvinte care pot modela și conserva clipa experienței fotbalistice sunt în stare să ne scape de moarte, dăruindu-ne un sentiment al legăturii cu trecutul și posibilitatea unei supraviețuiri postume, prin cuvintele și viețile viitorilor suporterți.

Deși ar putea să pară abstract, acest fel de a gândi e logic pentru mulți dintre noi, la un nivel extrem de personal. În cazul meu, tata a fost suporterul de-o viață al lui Liverpool, antrenându-se pe Anfield, la începutul anilor 1950, înainte a unei accidentări la gleznă, care i-a încheiat cariera (asta a însemnat că mai târziu, în viață, a purtat mereu ghete înalte¹, pentru fixarea gleznei, chit că părea cam prea cochet în ele). Și, la drept vorbind, probabil că fotbalul era singurul lucru despre care puteam să vorbesc rațional cu tata, având o pasiune comună. Tot din fotbal a țâșnit gestul meu patriarhal și de o violență primară față de fiul meu, Edward, căruia i-am umplut camera cu flecuștețe legate de Liverpool, ca să mă asigur că n-o să țină niciodată cu o altă echipă (a mers). Edward mi-a reamintit recent că, la zece ani, îmi ceruse un tricou al lui Arsenal, de Crăciun, fiindcă pe atunci erau cea mai bună echipă din Anglia. Se pare că nici măcar nu-i răspusesem și-i cum-părasem încă un tricou al lui Liverpool. Iar pentru mine e o sursă de satisfacție aproape perversă că Edward e un suporter al lui Liverpool mai informat, mai loial și mult

---

¹ În original, *Chelsea boots*, trimitere la una dintre rivalele din campionat ale lui Liverpool (n. tr.).

mai dezamăgit decât mine. Suporterii din generația mea au avut norocul de a o vedea pe Liverpool în toată splendoarea ei, în anii 1970 și 1980, când doar o echipă de pe Marte ne-ar fi putut învinge, după cum a spus Shankly. Aș spune că de-a lungul anilor aproximativ 40% din discuțiile cu fiul meu și 80% din sms-uri sunt despre fotbal. Nu spun că e bine și nici nu sunt din cale-afară de mândru de asta, ci pur și simplu explic ce fac mulți dintre noi, când vine vorba despre fotbal. Și, bineînțeles, speranța mea nerostită este că, dacă fiul meu va avea copii, și ei vor ține tot cu Liverpool. Și cam atât despre visurile din viața de apoi.

Mă rog, nu chiar. Dați-mi voie să mărturisesc un lucru despre care n-am vorbit niciodată în public. Cu vreo șapte ani în urmă m-am dus să văd *The Merseyside Derby*, de pe Goodison Park, dintre Liverpool și Everton, cu nepotul meu, Daniel, și cu fiul meu. Înaintea meciului am stat la coadă să cumpăr de mâncat și de băut, pentru băieți, și un pahar de Bovril cu aromă de vită, pentru mine. Cam la cinci pași în fața mea, la o coadă paralelă, am văzut ceva ce mi s-a părut a fi fantoma tatălui meu. Cum să spun, chiar era el. Am fost sigur de asta. M-am holbat îndelung, dar se uita în aceeași direcție ca mine și nu și-a întors privirea. Însă forma feței, nasul, pielea cu puncte măslinii, gușa, părul, mersul – totul era identic.

N-am spus nimic, le-am dus băieților ce era al lor și m-am uitat la meci. Am câștigat cu 2-0 și a marcat Steven Gerrard. Am fost fericiți. În mașina nepotului meu, pe drumul de întoarcere spre Birmingham, unde locuiam, în timp ce fiul meu dormea pe bancheta din spate, i-am povestit totul timid lui Daniel. În copilărie îl cunoscuse îndeaproape pe tata. Iar acum îl văzuse și el.